

Roofvogelvervolgning in Nederland in 1999

Rob G. Bijlsma, Hans van Kuik, Jan Schipperijn en Pedro Zoun

In 1999 zijn weer op veel plaatsen in het land dode roofvogels verzameld en nesten gecontroleerd. Voor zover daarbij een vermoeden bestond van vergiftiging, afschot, klemmen, doodslag of opzettelijke verstoring aan het licht kwam, is dat doorgegeven aan de Werkgroep Roofvogels Nederland, politie en Algemene Inspectie Dienst. In een aantal gevallen resulteerde dat in onderzoek door ID-Lelystad. In dit overzicht zijn deze gegevens gebundeld.

Werkwijze

De werkwijze verschilt niet van het stramien in eerdere jaren. Vergiftiging en afschot werden door ID-Lelystad volgens geijkte methoden onderzocht aan de hand van ingezonden kadavers (Zoun 1993, 1998). Dit onafhankelijke onderzoek is van cruciale betekenis voor de eventuele vervolging van wetsovertreders (Jansman 2000). Voor het inzamelen en doorsturen van verdachte kadavers fungeerde Jan Schipperijn als contactpersoon in Noord- en Oost-Nederland.

Nestverstoringen werden vastgesteld met behulp van ingestuurde nestkaarten. Op deze kaarten houden medewerkers van de Werkgroep Roofvogels Nederland per nest de lotgevallen van roofvogels bij, waaronder de oorzaken van mislukking. Over 1999 werden 4215 nestkaarten ingestuurd, betrekking hebbende op nagenoeg alle delen van het land en tien soorten roofvogels (Bijlsma 2000). Alle genoemde mislukkingen werden op hun betrouwbaarheid gecontroleerd volgens de criteria vermeld in Bijlsma (1997). In dit verslag zijn alleen de nesten gebruikt die volledig waren verstoord; gedeeltelijke mislukkingen, zoals het uithalen van één of enkele jongen, zijn buiten beschouwing gelaten. De 4215 nestkaarten (binnengekomen tot en met 31 januari 2000) zijn in depot bij SOVON Vogelonderzoek Nederland in Beek-Ubbergen.

Vervolging in Nederland

Vergiftiging

De daling in aantal geregistreerde vergiftigingsgevallen in 1999, in vergelijking met de drie voorafgaande jaren (Tabel 1), heeft waarschijnlijk niets van doen met een reële daling. Hoeveel vergiftigingen boven tafel komen, hangt af van de intensiteit van het veldwerk. En in het bijzonder of er op lokaal niveau mensen hun werkgebied goed uitkammen. Hapsnap in het veld kijken levert doorgaans geen aanwijzingen voor vervolging op. Hiervoor moet intensief gezocht worden, bij voorkeur in

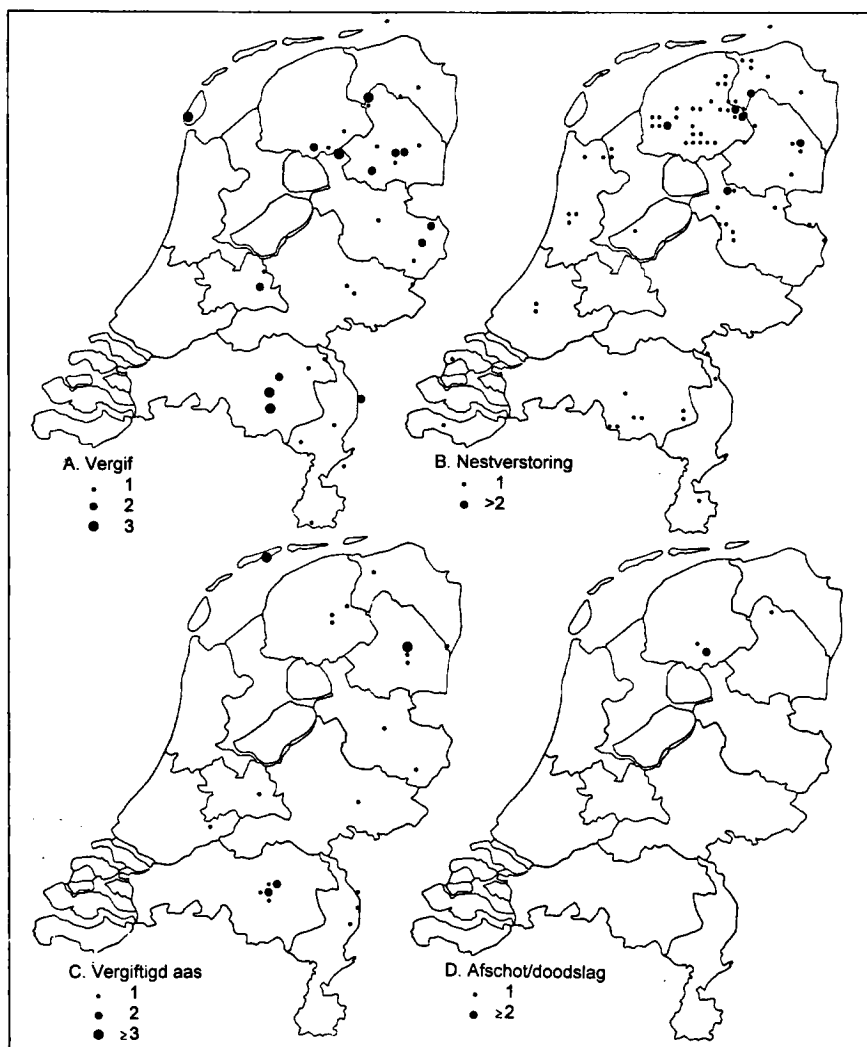
gebieden die als verdacht te boek staan. Om uiteenlopende redenen kon dit type veldwerk in 1999 minder intensief worden uitgevoerd.

Tabel 1. Doodsoorzaken van roofvogels in relatie tot menselijk handelen in Nederland in 1975-99 (bronnen: ID-Lelystad, WRN, tot eind januari 2000). Gegevens over 1998 aangepast voor nagekomen meldingen (cf. Bijlsma *et al.* 1999). *Causes of death of raptors in The Netherlands (sources: ID-Lelystad, WRN). Data of 1998 augmented with delayed analyses not yet included in Bijlsma et al. 1999).*

Doodsoorzaak <i>Cause of death</i>	Gif <i>Poison</i>	Klem/doodslag <i>Trap/killed</i>	Afschot <i>Shot</i>	Nestverstoring <i>Nest disturbance</i>
1975-88	621	2	69	145
1989	21	?	?	?
1990	20	?	?	?
1991	61	?	?	?
1992	76	0	5	?
1993	33	2	7	?
1994	13	2	6	26
1995	65	4	13	9
1996	106	9	18	139
1997	176	10	13	62
1998	91	0	7	105
1999	53	4	2	89

De verspreiding van de vergiftigingsgevallen komt grotendeels overeen met de gebieden waar goed is gekeken: De Koog op Texel, Groningen (Nieuw-Scheemda, Zuurdijk, Noordbroek), Drenthe (Balloërveld, Taarlo, Langelo, Lieveren, Odoorn, Orvelterzand, Roden, Ruinen, Orvelte), ZO-Friesland (de Veenhoop, Oudega, Surhuisterveen), Overijssel (Borne, Deurningen, Ootmarsum, Ambt Delden), Noord-Brabant (Best, Oeffelt, Liempde, Wanroy) en Limburg (Herkenrade, Arcen, Posterholt). Meer geïsoleerde gevallen betroffen de Leusderheide, Brummen en het gebied ten oosten van Eibergen. Het misbruik van vergif is echter veel wijder verspreid, zoals ook blijkt uit de vondsten van vergiftigd aas (Figuur 1).

De geïdentificeerde gifsoorten onder de vergiftigde roofvogels waren -in volgorde van talrijkheid- parathion (23), aldicarb (18), carbofuran (3), mevinfos (3), strychnine (2), alfachloralose (1) en dimethoaat (1). Opvallend is het opnieuw opduiken van strychnine en alfachloralose, beide in het verleden veel toegepast als mollenbestrijdingsmiddel resp. in gifeieren, maar sinds geruime tijd in ons land verboden en van het toneel verdwenen. Mogelijk waren ergens nog oude voorraden beschikbaar of deze middelen werden uit het buitenland betrokken.

Figuur 1. Kwantitatieve verspreiding (per 5x5 km) van (A) vergiftigde roofvogels, (B) opzettelijke nestverstoringen van roofvogels, (C) vergiftigd aas en (D) geschoten en geklemde roofvogels in Nederland in 1999. *Quantitative distribution (per 5x5 km) of (A) poisoned raptors, (B) deliberately disturbed or destroyed nests of raptors, (C) poisoned bait and (D) shot and trapped/killed raptors in The Netherlands in 1999.*

Als bron voor vergiftigd aas werden de volgende diersoorten gebruikt: 2x eend, 2x fazant, 1x zijdehoen, 3x kip, 9x duiven, 1x postduif, 1x holenduif, 2x houtduif, 4x eieren, 1x haas en 1x konijn.

Zoals gebruikelijk was de Buizerd numeriek het vaakst het slachtoffer, gevolgd door de Havik. Een triest novum betrof de Zwarte Wouw, gevonden in het voorjaar ten oosten van Eibergen in Gelderland en vergiftigd met het verboden strychnine. Nooit eerder was er bij het ID-Lelystad een Zwarte Wouw aangeboden, al wisten we natuurlijk al dat wouwen erg gevoelig zijn voor uitgelegd vergiftigd aas gezien de grote aantallen Rode Wouwen die in de afgelopen decennia de laboratoria zijn gepasseerd (55 Rode Wouwen aangeboden in 1975-99, daarvan 45 met zekerheid vergiftigd; van de resterende vogels was niet altijd een definitieve doodsoorzaak bekend; P.E.F. Zoun, ID-Lelystad). Hoe frustrerend dit is voor eventuele vestiging van broedvogels, is beschreven door Smit & Colijn (1988).

In 1999 werd voor het eerst in Nederland een vergiftigde Zwarte Wouw aangetroffen. Hier een tweetal zwevend (T. Risselada). *In 1999, a poisoned Black Kite was recorded for the first time in The Netherlands.*

Tabel 2. Doodsoorzaken van roofvogels in relatie tot menselijk handelen in Nederland in 1999 (onderzoek tot en met eind januari 2000). *Causes of death of raptors, inflicted by humans in The Netherlands in 1999 (analysed through late January 2000).*

Soort <i>Species</i>	Gif <i>Poison</i>	Afshot <i>Shot</i>	Nestverstoring <i>Nest disturbance</i>
Bruine Kiekendief <i>Circus aeruginosus</i>	1	0	7
Blauwe Kiekendief <i>C. cyaneus</i>	0	0	1
Zwarte Wouw <i>Milvus migrans</i>	1	0	0
Havik <i>Accipiter gentilis</i>	4	0	16
Sperwer <i>A. nisus</i>	0	0	8
Buizerd <i>Buteo buteo</i>	47	2	51
Torenvalk <i>Falco tinnunculus</i>	0	0	4
Boomvalk <i>F. subbuteo</i>	0	0	2
Totaal <i>Total</i>	53	2	89

Klem en doodslag

Een voor ons nieuwe, maar naar bleek al veel langer bestaande praktijk, werd in april 1999 geconstateerd toen een jager bij Nijeholtwolde (Friesland) op heterdaad werd betrapt bij het afmaken van een Havik die hij in een kraaienvangkooi had gelokt met een postduif als lokvogel. Het nieuwe zat hem in het gebruik van een eendenkooi, een afgelegen en beschermde plek waar normaliter geen mensen komen (behalve kooiker of jachtgerechtigde). Volgens een bericht in de Leeuwarder Courant (14 april 1999) zou hij in de afgelopen jaren minimaal 45 roofvogels hebben gedood (naast ook kraaien, katten en reigers); van 33 roofvogels werd bewijsmateriaal gevonden, namelijk 15 Haviken, 10 Buizerds en 8 Sperwers. Hij maakte daarbij gebruik van knuppels, strikken, klemmen en een kraaienvangkooi. Gevangen vogels doodde hij (voor zover al niet dood), geringde poten sneedt hij eraf en de restanten werden begraven (zie krantenberichten in De Takkeling 7: 91 en 100).

Een vergelijkbaar geval deed zich voor op Terschelling; ook hier werd een eendenkooi benut als plek om roofvogels en kraaien te vernietigen. In dit geval werd echter ook gebruik gemaakt van uitgelegd vergiftigd aas (behandeld met parathion en lindaan).

Deze gevallen doen je afvragen in hoeverre eendenkooien niet veel vaker worden misbruikt voor dergelijke praktijken. Omdat de meeste kooien niet toegankelijk zijn voor publiek en noodzakelijkerwijs op afgelegen plaatsen zijn gesitueerd (een kooiker wil bij het uitoefenen van zijn praktijk het liefst zo weinig mogelijk verstoring in verband met de schuwheid van de eenden die de kooi gebruiken), kunnen ongewenste praktijken blijkbaar jarenlang voortduren zonder dat wordt ingegrepen.

Afschot

De enkele gevallen van afschot (1x Lieveren, 1x Nanneveld) hadden betrekking op Buizerds. Deze vervolgingsmethode is nog moeilijker aan te tonen dan vergiftiging omdat de daders meestal kien genoeg zijn het corpus delicti op te ruimen.

Nestverstoring

De geregistreerde nestverstoringen leveren een vertrouwd beeld op: een zwaartepunt in Friesland, daarnaast veelvuldig in Groningen, Drenthe en Overijssel. Uit Zuid- en West-Nederland kwamen verspreid enkele gevallen aan het licht. Dit is deels een waarnemerseffect (geen meldingen uit gebieden waar niet wordt gekeken, nogal wieses) en deels een ervaringseffect (opzettelijke nestverstoring aantonen vergt veel kennis en nauwgezet onderzoek van het nest en de directe omgeving; Bijlsma 1997, Jansman 2000).

Friesland is wat betreft nestverstoringen een rampenprovincie: in grote delen van ZO-Friesland worden nesten systematisch uitgehaald of verstoord. De lokale onderzoekers hier zijn de wanhoop nabij: wat ze ook doen, het blijft doorgaan. Deze hopeloze situatie is traditioneel bepaald (eieren rapen) maar evenzeer een gevolg van een diepgeworteld plattelandsidee dat alles wat 'schade' berokkent of 'lastig' is, moet worden uitgeroeid. Hoe futiel deze pogingen op populatieniveau zijn, moge blijken uit de opmars van de Buizerd in Nederland (waaronder ook in Friesland; Bijlsma 2000).

De meeste opzettelijke nestmislukkingen kwamen op conto van moedwillige verstoring (42x), gevolgd door vernielen van het legsel (18x), uithalen van eieren (16x), kap van de nestboom (8x), uithalen van jongen (3x) en afschot van het nest (2x).

Van Bruine Kiekendief, Blauwe Kiekendief, Havik, Sperwer, Buizerd, Torenvalk en Boomvalk werden respectievelijk 5.5 (op n=18), 2.7 (op n=259), 3.0 (op n=593), 1.3 (op n=601), 3.1 (op n=1666), 0.4 (op n=871) en 1.5% (op n=131) van de geregistreerde nesten (zie 'n' achter de percentages) door menselijk toedoen verstoord. Uitgaande van een gelijkmatige verdeling van gevonden nesten over de verschillende populaties in Nederland, zou dit middels een extrapolatie neerkomen op het volgende totaal van door mensen verstoorde nesten: 4 Blauwe Kiekendieven, 35 Bruine Kiekendieven, 54 Haviken, 51 Sperwers, 248 Buizerds, 20 Torenvalken en 4 Boomvalken (totaal 283).

Discussie

Bovenstaande gegevens geven slechts een glimpje inzicht in wat er op het gebied van de roofvogelvervolgning in Nederland plaatsvindt. De continuïteit van het fenomeen in de laatste drie decennia is opmerkelijk. Hoewel plaatselijk verbetering kan

optreden (soms door het overlijden van de lokale vervolger, in andere gevallen door pressie), duiken keer op keer nieuwe plekken op waar actief roofvogels worden vernietigd. Het opsporen van dergelijke plekken heeft veel te maken met de vasthoudendheid van veldwaarnemers, politie en Algemene Inspectie Dienst. In dit verband is de publicatie van de handleiding *Herkenning en opsporing van roofvogelvervolging*, speciaal geschreven door Hugh Jansman voor politie en AID, een belangrijk wapen in de bestrijding van roofvogelvervolging.

Het bijhouden van alle overige vormen van sterfte, voor zover althans geen opzet in het spel is, blijkt een tijdrovende klus voor zowel inzenders als uitwerkers. Het dalende animo in de afgelopen drie jaren is begrijpelijk, te meer daar niet goed valt te overzien op welke wijze deze gegevens ten nutte kunnen worden gemaakt van onderzoek. In 1999 werden nog formulieren van 1 Rode Wouw, 3 Bruine Kiekendieven, 15 Haviken, 23 Sperwers, 60 Buizerds en 18 Torenvalken ingestuurd, veelal betrekking hebbend verkeersslachtoffers (47x), raamslachtoffers (11x, waaronder 9x Sperwer) en draadslachtoffers (4x). Gezien deze bedenkingen lijkt het ons beter dit deel van het onderzoek te laten vallen en ons uitsluitend te richten op het registreren en tegengaan van roofvogelvervolging (waarvoor de WRN indertijd ook is opgericht).

Dank

In het artikel over trends en broedsucces van roofvogels (zie elders in deze Takkeling) staan de medewerkers aan het nestkaartenproject vermeld. Daarnaast is dank verschuldigd aan al die politie- en AID-mensen die zich hebben ingezet voor de bestrijding van roofvogelvervolging. Hun hulp is onontbeerlijk, zoals dat ook geldt voor de analyses van doodsoorzaken door het ID-Lelystad.

Summary: Raptor persecution in The Netherlands in 1999

Poisoning incidents (n=53), shooting (2x), trapping (4x, but involving a much higher number in two specific cases) and deliberate disturbance of nests (89x) of raptors were recorded throughout The Netherlands (Table 1), but with a concentration in the eastern and northern half of the country (Fig. 1), where raptor density and variety are highest. Poisoning is still widespread, with parathion being the most commonly abused chemical (23x). Other poisons involved were carbofuran (8x), mevinfos (3x), strychnine (2x), alfachloralose (1x) and dimethoate (1x), of which the use of alfachloralose and strychnine is strictly forbidden. Most victims were Common Buzzards. The poisoning incident of a Black Kite was a first for The Netherlands, although Red Kites had often been found poisoned during 1975-99 (55 birds analysed, of which 45 were poisoned).

Deliberate nest disturbances occurred quite often, including disturbances *sec*, taking of eggs or nestlings, destroying eggs, cutting down the nesting tree and shooting. Marsh Harrier, Goshawk and Common Buzzard are most often targeted (Table 1). It is calculated that annually the following minimum number of nests is deliberately disturbed: Hen Harrier 4, Marsh Harrier 35, Goshawk 54, Sparrowhawk 51, Common Buzzard 248, Kestrel 48 and Hobby 4, based on the frequency of disturbed nests among nest record cards per species and population sizes of the respective species in The Netherlands. These figures are conservative, as great care is taken only to record proven cases of nest disturbance; most cases of nest failure remain a mystery, even when negative human activities are suspected.

Literatuur

- Bijlsma R.G. 1997. Handleiding veldonderzoek Roofvogels. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Bijlsma R.G. 2000. Trends en broedsucces van roofvogels in Nederland in 1999. De Takkeling 8: 6-51.
- Bijlsma R.G., van Kuik H., Schipperijn J. & Zoun P.E.F. 1999. Roofvogelvervolgning in Nederland in 1999. De Takkeling 7: 52-58.
- Jansman H. 2000. Herkenning en opsporing van roofvogelvervolgning. Werkgroep Roofvogels Nederland, Appelscha.
- Smit T. & Colijn E. 1988. De rode wouw krijgt geen poot aan de tak. Vogels 47: 222.
- Zoun P.E.F. 1993. Onderzoek naar doodsoorzaken van roofvogels bij het CDI-DLO. De Takkeling 1(1): 6-8.
- Zoun P.E.F. 1998. Onderzoek naar de doodsoorzaken van wilde fauna ten behoeve van het opsporen van wetsovertredingen. Verslag over 1997. ID-DLO Rapport d.d. 19-10-1998.

Adressen:

RGB: Doldersummerweg 1, 7983 LD Wapse

HvK: Finkewei 4, 8723 DB Koudum

JS: Hullenweg 29, 9301 ZD Roden

PZ (ID-Lelystad), Postbus 65, 8200 AB Lelystad.

Beschermde dieren dood

HENGLO - Hij wilde zijn duiven en siervogels beschermen. Maar de Hengeloër greep wel naar een zeer zwaar middel: het voor mens en dier dodelijke landbouwgif parathion. Uiteindelijk stierven er twee buizerds, een sperwer, een steenmarter (allemaal beschermde diersoorten) en drie ratten. Omdat het gif werd verspreid in een gebied waar veel mensen uit de Hasseler Es en Deurningen hun hond uitlaten, sluit de politie niet uit dat er meer dieren vergiftigd zijn.

Kinderen vonden half november de eerste dode buizerd tussen Hengelo en Deurningen. Het dier was kennelijk door een zo snelwerkend gif getroffen dat het paradoos dood van een paal was gevallen. Een paar weken later werden weer enkele dode dieren gevonden: drie ratten, een buizerd en een steenmarter.

Uit onderzoek in een laboratorium bleken de dieren vergiftigd te zijn met het in de landbouw gebruikte bestrijdingsmiddel parathion. Omdat het middel zowel voor mens en dier dodelijk kan zijn, mag het alleen worden ge-

bruikt als er een vergunning voor is afgegeven. Gezien het gebruik van het zware gif en het feit dat er veel honden in het weidegebied worden uitgelaten, stelden de afdelingen Hengelo-Noord en Milieu van de politie en de Algemene Inspectiedienst een uitgebreid onderzoek in.

Tijdens dat onderzoek werden nog een dode buizerd, diverse vangkotten en andere vangmiddelen in het veld gevonden. In één van de klemmen zat een dode sperwer, die daar vermoedelijk een paar dagen in heeft vastgezeten. Het spoor leidde uiteindelijk naar een in de buurt woon-

Tubantia
7 jan. 2000

achtige man, die in zijn schuur het bewuste bestrijdingsmiddel had staan.

De Hengeloër bekende de dieren gevangen en vergiftigd te hebben om zo zijn eigen vogels te beschermen. Tegen de man is proces-verbaal opgemaakt. Justitie bekijkt wat er verder met hem moet gebeuren. Voor mensen was er niet direct gevaar, omdat het gif in stukken vlees was verwerkt. Twee jaar geleden werd er in het buitengebied van Delden ook een aantal roofvogels vergiftigd. Een dader is nooit gevonden.

Niet gebkiken is of er in de periode november-december nog meer dieren, zoals honden, vergiftigd zijn geraakt in Noord-Hengelo. De politie sluit dat echter niet uit. Mensen die het vermoeden hebben dat hun dier ziek is geweest van gif, kunnen contact opnemen met de afdeling Milieu van de Hengelse politie (telefoon: 053-455 55 55) of de Algemene Inspectiedienst in Zwolle (038 - 429 13 00).